

MILOŠ ZELENKA – CENTRAL EUROPE IN SYMBOLIC AND LITERARY GEOGRAPHY

KLAUDIA KLAMÁROVÁ

ZELENKA, Miloš: *Central Europe in Symbolic and Literary Geography*. Berlin – Bruxelles – Chennai – Lausanne – New York – Oxford: Peter Lang, 2024. 176 s.

Monografia *Central Europe in Symbolic and Literary Geography*, ktorá bola vydaná v lete v roku 2024 v prestížnom medzinárodnom vydavateľstve Peter Lang, predstavuje hĺbkovú reflexiu osobitého prostredia strednej Európy. Monografia sa komparatívne a interdisciplinárne zaujíma o premeny a modely medziliterárnej komunikácie v strednej Európe. Publikácia je výsledkom vedeckých iniciatív a práce vedúceho člena špičkového tímu *Stredoeurópske medziliterárne vzťahy*, ktorý pôsobí na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Miloša Zelenku. Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre, ktorá vznikla v roku 2004, bola primárne špecializovaná na slovensko-maďarské vzťahy, v súčasnosti ale presahuje svojou publikačnou činnosťou tento pôvodný zámer, a to v systematickom mapovaní širšieho stredoeurópskeho regiónu.

Odborná publikácia *Central Europe in Symbolic and Literary Geography* voľne nadväzuje a dopĺňa publikáciu publikovanú v roku 2022 Tiborom Žilkom, Annou Zelenkovou a Krisztiánom Benyovszkým *Stereotypes and Myths. Intertextuality in Central European Imagological Reflections* a taktiež odbornú monografiu Žofie Bárcziovej, Jána Gallika, Domiky Hlavinovej Tekeliovej a Lenky Tkáč-Zabákovej (2020), ktorá je taktiež výsledkom spolupráce členov a spolupracovníkov špičkového tímu *Stredoeurópske medziliterárne vzťahy*. Spoločne ponúkajú pohľad na strednú Európu, zohľadňujúc rôzne historické, geopolitické a kultúrno-náboženské faktory, ktoré formovali nielen minulosť, ale tiež ovplyvňujú prítomnosť a budúcnosť tohto regiónu. Týmto spôsobom prispievajú k interdisciplinárnemu dialógu o strednej Európe, ktorý v posledných desaťročiach získava čoraz väčšiu pozornosť.

Autor sa v ôsmich kapitolách sústreďuje na symbolickú a literárnu geografiu strednej Európy. Na tému nazerá z komparatívnej perspektívy, pričom kladie dôraz na medzikultúrne a medziliterárne súvislosti. Kniha sa zaoberá otázkou vnímania strednej Európy a stredoeurópskej identity, pričom využíva imagologický koncept a literárnu históriu. Súčasný pohľad na strednú Európu berie do úvahy rozličné zmeny, ktoré nastali po 1. a 2. svetovej vojne, po roku 1989, po Studenej vojne, ktorá rozdelila svet na demokratický západ a komunistický východ, či po vytvorení V4, ktorej spolupráca sa skôr obmedzuje na kultúru, umenie či vzdelanie, ale z politického aspektu sa uchováva v kolektívnej pamäti. Prevládal názor, že formovanie istého druhu stredoeurópskeho spoločenstva, vybudovaného na základe politických a ekonomických väzieb, môže slúžiť ako vstupný krok k integrácii do širších západných a transatlantických štruktúr, ako sú NATO, Európska únia či Medzinárodný menový fond.

V rámci jednotlivých kapitol odbornej monografie sa Zelenka zaoberá predovšetkým strednou Európou, či už ako problémom komparatívnej literárnej vedy a teórie medziliterárnosti slovenského teoretika Dionýza Ďurišina, či z pohľadu modelu ingresívnej literárnej histórie založenej na historicko-geografickom formovaní a koncepcii *cultural saints* v rámci projektu *National Poets and Cultural Saints Europe: Commemorative Cults, Canonization and Cultural Memory* (2017). Z imagologickej perspektívy sa zamýšľa, akým spôsobom stredoeurópske literatúry reprezentujú obraz „iného“ či „cudzieho“ prostredníctvom metonymickej komunikácie. Ani stredoeurópski

spisovatelia vo svojich dielach nezobrazujú vzdialených „cudzincov“, ale skôr blízkych „susedov“, pričom nevytvárajú objektívny odraz reality, ale prostredníctvom jazykových a syntaktických opisov konštruujú ideologicky podmienený obraz sveta. Autor sa taktiež zaoberá spoločnými a rozdielnymi prvkami minimalistickej (habsburskej monarchie) a maximalistickej koncepcie, ktoré upresňuje na interpretáciách stredoeurópskych ideí, ale aj diskusiami o strednej Európe ako pojme kultúry, ktoré sa začali ešte pred pádom železnej opony a pokračovali aj na prelome tisícročí.

Teórie stredoeurópskych autorov ako Milan Kundera, Konrád či Havel odštartovali túto debatu a nadviazali na ňu autori ako Esterházy, Márai, Stasiuk či Kosík. Úvahy autorov vychádzali aj z autentickej skúsenosti a taktiež zohrali kľúčovú úlohu pri obnove záujmu o „zabudnutú“ strednú Európu, ktorá opätovne vstúpila do európskeho kultúrneho a politického povedomia.

Zelenka sa v ďalšej časti sústreďuje na motív stereotypov v strednej Európe v rámci medziliterárnej komunikácie, kde sa zaujíma o symboliku Dunaja či motív židovskej identity a taktiež dáva do pozornosti menej známe pohľady komparatistov. Pozornosť sa následne upriamuje na koncept stredoeurópskeho centrizmu ako fragmentovanú a prerušovanú literárnu sieť, v ktorej texty cirkulujú, prekrývajú sa a vytvárajú vrstvy, v ktorých je často náročné rozlíšiť medzi „vlastným“ a „cudzím“. V závere monografie autor reflektuje pojem „stredoeurópsky spisovateľ“, ktorý je svojím pôvodom a jazykom spätý so stredoeurópskym regiónom a ktorý vo svojej tvorbe sprostredkúva kultúrnu atmosféru či ideové podnety, ktoré súvisia so stredoeurópskou identitou. V tejto súvislosti otvára otázky, či možno hovoriť aj o špecifickom stredoeurópskom štýle – a či sa myšlienky strednej Európy dajú sledovať aj na úrovni žánrov, poetiky a štýlových znakov, teda v samotnej štruktúre literárneho diela. Zdá sa, že medzi najčastejšie spájané prvky patrí groteska, irónia a satira, ako aj rozvoj malých divadelných foriem na začiatku 20. storočia, a tento rozmach taktiež prispel k formovaniu špecifického kultúrneho štýlu regiónu.

Zelenkova odborná monografia je výnimočným prínosom k uchopeniu stredoeurópskeho fenoménu. Monografia predstavuje významný analytický prínos pre akademikov, ale aj širšie publikum so záujmom o túto problematiku. Obraz regiónu je v neustálom vývoji, fyzicky presná definícia strednej Európy zostáva nejednoznačná a prostredníctvom analýzy rôznorodých súvislostí sa dokazuje, že stredná Európa nie je len geografický, ale aj kultúrno-symbolický priestor s komplikovanou históriou. Fenomén strednej Európy ostáva živým a podnetným intelektuálnym konštruktom, ktorý často prekračuje sféry politiky, ideológie, ale aj kultúry, umenia, sociológie či filozofie, a ako Zelenka v závere uvádza, ide o „vzrušujúci intelektuálny konštrukt vypovádajúc o nás samých“ (s. 140), a teda kým sme a z čoho historicky a kultúrne vyrastáme.

KONTAKT

Mgr. Klaudia Klamárová
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
klaudia.klamarova@ukf.sk